

СЕКЦІЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

І.І. Мудрієвська, Київ

к.і.н., науковий співробітник

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

СПЕЦИФІКА ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ ІРАНОМ І САУДІВСЬКОЮ АРАВІЄЮ В КОНТЕКСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Зроблено спробу розглянути ірансько-саудівське протистояння та проблему регіональної безпеки у Перській затоці на початку XXI ст. Висвітлено особливості зовнішньої політики США щодо Ісламської Республіки Іран та Королівства Саудівська Аравія в контексті створення дієвої системи безпеки в регіоні.

Ключові слова: Перська затока, безпека, США, Іран, Саудівська Аравія.

The article is an attempt to consider the Iranian-Saudi conflict and the regional security problem in the Persian Gulf at the beginning of the twenty-first century. The peculiarities of the US foreign policy towards the Islamic Republic of Iran and the Kingdom of Saudi Arabia in the context of creating an effective security system in the region are highlighted.

Key words: Persian Gulf, security, USA, Iran, Saudi Arabia.

Перська затока – це стратегічний нафто- і газовидобувний регіон. Стабільність і безпека Перської затоки залежить, від позиції кожної країни регіону, від взаємин між ними. Ірансько-саудівське протистояння безпосередньо визначає безпеку Перської затоки і впливає на поточний стан розвитку відносин у регіоні. Потужний вплив на трансформаційні процеси в регіоні здійснюють США.

Актуальність дослідження визначається потребою вивчення ситуації регіональної безпеки у Перській затоці на початку XXI ст., яка належить до найгостріших питань міжнародних відносин.

Складові обраної нами проблематики вкраплені в дослідження регіону Близького та Середнього Сходу, де значним внеском стали праці О. Воловича, С. Гуцала, О. Коппель, В. Нагайчука,

Б. Парахонського, Ю. Скорохода, В. Шведа та ін. Глибоким аналізом позначені роботи, які стосуються Перської затоки, американських науковців з Вашингтонського інституту близькосхідної політики: С. Гендерсона, Дж. Джефрі, М. Найтса, Л. Богардт та ін.

Метою аналітичної розвідки є спроба розглянути ірансько-саудівське протистояння та особливості зовнішньої політики США щодо Ісламської Республіки Іран та Королівства Саудівська Аравія на початку ХХІ ст.

Іран і Саудівська Аравія – це дві найвпливовіші й найбагатші держави серед ісламських країн Близького та Середнього Сходу, які ведуть боротьбу за гегемонію в регіоні, що призводить до низки конфліктів. Політичне та економічне суперництво між двома країнами доповнюють суперечності релігійного та цивілізаційного характеру (КСА сповідує іслам сунітського напрямку, ІРІ – іслам шіїтського напрямку).

Також це два потужні гравці на глобальному ринку енергоносіїв. Саудівська Аравія друга у світі за обсягом доведених запасів нафти, Іран на четвертій позиції. Іран на 2-му місці за покладами газу, Саудівська Аравія – на 5-му [1]. Через Перську затоку і, зокрема, Ормузьку протоку проходить 30-40% світової нафти (щоденно 17 млн. барелів). Стратегічна важливість робить Ормузьку протоку «найважливішою нафтовою геостратегічною точкою» [2].

ІРІ і КСА мають різні погляди щодо присутності зовнішніх сил у регіоні. Іран вважає, що з точки зору регіональної та національної безпеки у регіоні Перської затоки не повинні перебувати військові сили інших держав. Саудівська Аравія навпаки розцінює військово-морські сили США як одну зі складових власної безпеки.

Головним майданчиком опосередкованої війни між двома країнами стали арабські держави, що мають значні шіїтські громади: Ліван, Ірак, Сирія, Бахрейн та Ємен. Так, у Лівані південь країни контролює проіранська «Хізбалла». Вторгнення США до Іраку у 2003 р. призвело до падіння сунітського режиму С. Хусейна та переходу влади до рук шіїтських партій. У 2011 р. шіїти Бахрейну (близько 85% населення) підняли хвилю протестів, яка почала загрожувати падінням сунітської монархії в державі. Правлячий режим втримався лише завдяки спільній саудівсько-еміратській

інтервенції. В Ємені триває боротьба між проіранськими повстанцями-хуситами і військовою коаліцією, очолюваною КСА. Також слід зауважити, що правлячий режим у Сирії на чолі з Б. Асадом є шиїтським [1].

США безпосередньо впливають на розвиток подій у регіоні. За допомогою американського президента Д. Трампа і його адміністрації КСА і ОАЕ вдалося зміцнити антиіранську коаліцію сунітських держав. На це великий вплив мав візит лідера США в Саудівську Аравію в травні 2017 р., його переговори з королем Салманом бін Абдул-Азіз Аль Саудом, виступ на спільному арабо-ісламському саміті, де він звинуватив Іран у підтримці тероризму на Близькому Сході.

Одним з головних партнерів США у регіоні є КСА. Співробітництво двох країн триває понад 75 років [3]. За вісім років президентства Б. Обами (2009 – 2017 рр.) відносини між КСА і США значно погіршилися. Основний акцент робився на іранську ядерну програму і ефективність діяльності глави Білого дому на Близькому Сході мала визначатися саме можливістю протистояти та запобігти набуттю ядерної зброї Іраном [2]. Підписання Спільного всеосяжного плану дій (СВПД) 14 липня 2015 р. у Відні між Іраном і групою країн 5+1 (Великобританія, Китай, Росія, США, Франція, Німеччина) передбачало поступове зняття Заходом економічних та фінансових санкцій з ІРІ в обмін на відмову Тегерану від використання своєї ядерної програми у військових цілях. В певній мірі це був крок у бік міжнародної легітимізації правлячого режиму в Ірані. Однак Ер-Ріяд неодноразово наголошував, що у випадку набуття ядерної зброї Іраном, Королівство «буде як найшвидше слідувати цьому прикладу» [4].

13 жовтня 2017 р. президент США Д. Трамп оголосив про нову всеосяжну стратегію Вашингтона щодо Ірану. У новій стратегії США містився заклик до нейтралізації «дестабілізуючого впливу Ірану і стримування його агресії, особливо його підтримки тероризму і бойовиків». Відповідно до стратегії – СВПД лише гальмує, а не унеможливорює виробництво Іраном ядерної зброї [5].

12 січня 2018 р. президент США Д. Трамп продовжив ще на чотири місяці режим зняття санкцій щодо Ірану. Д. Трамп прагне

максимального задіяння потенціалу Саудівської Аравії та інших країн Перської затоки в підтримку інтересів США в близькосхідному регіоні, а саме в протидії іранському впливу, підключенні до боротьби з терористичними угрупованнями.

Навесні 2018 р. наслідний принц КСА Мухаммед бін Салман Аль Сауд здійснив майже трижневе турне по США. Основною метою візиту було намагання заручитися підтримкою адміністрації Д. Трампа і американської політичної еліти в реалізації соціально-економічних реформ у Саудівській Аравії і здійсненні її зовнішньої політики. Зазначений візит спадкоємного принца до США сприятиме подальшому зміцненню та розширенню взаємин між двома країнами і продовжить традиційний проамериканський курс Саудівської Аравії.

Чи будуть відновлені санкції щодо Ірану та відповідно чи вийдуть США з СВПД мало бути визначено 12 травня 2018 р. Однак президент США не став очікувати 12 травня і 8 травня заявив, що США виходять із багатосторонньої ядерної угоди з Іраном. Д. Трамп висловився або за скасування СВПД взагалі, або за зміну його умов в інтересах Вашингтону. Так, 21 травня держсекретар США М. Помпео повідомив про список з 12 ультимативних вимог до Ірану. У разі виконання вимог іранською стороною США погодяться на нову угоду з Тегераном щодо його ядерної програми. 4 червня у відповідь на американські вимоги Іран повідомив про відновлення своєї ядерної програми.

Таким чином, ініційоване США загострення відносин з Іраном – країною, що має великі претензії на лідерство в цьому регіоні, де щільно переплелися геополітичні й економічні інтереси багатьох держав, може мати непередбачувані наслідки. Без сумніву, ці події матимуть значний вплив на розвиток подальшої конфронтації не лише у регіоні Перської затоки, а й на Близькому Сході в цілому.

Систему безпеки неможливо побудувати без відмови від конфронтаційного мислення у відносинах між державами Перської затоки. Лише бажання до мирного співіснування та добросусідства, відмова від гонки озброєнь, зменшення впливу і ролі США в регіоні, досягнення політичних угод та урахування інтересів як національної, так і регіональної та міжнародної безпеки може стати запорукою створення дієвої системи безпеки.

Використані джерела та література:

1. Мішин О. Битва титанів: що значить протистояння Ірану з Саудівською Аравією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/shcho-znachyt-protystoiannia-iranu-z-saudivskoiu-araviiei>.
2. Коппель О.А. Вплив політики США на геополітичну трансформацію Близького Сходу // Міжнародні відносини. Серія "Політичні науки". Електронне видання Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. [Електронний ресурс]. – 2015. – №5. – С. 74-96. – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2506/2236.
3. Riedel B. Muhammad bin Salman's U.S. visit marks 75 years of U.S.-Saudi ties // Brookings Institution [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.brookings.edu>.
4. Henderson S. Saudi King-in-Waiting Comes to America // The Washington Institute for Near East Policy [Electronic resource]. – Mode of access: www.washingtoninstitute.org.
5. Трамп представив стратегію протидії Ірану [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/world/2187999-tramp-predstaviv-strategiyu-protidiji-iranu.html>.